

Smaastykker.

I.

Granskninger over nogle Personer i B. S. Ingemanns „Valdemar Sejr“.

Af Johannes C. H. R. Steenstrup.

Forskjellige Forfattere have især i senere Tider med en egen Forkjærlighed søgt at fremhæve, hvor lidet stemmende med den historiske Virkelighed Ingemanns Skildringer af Livet og Begivenhederne i Middelalderens forskjellige Tidsrum formentlig ere. Ved denne Art Kritik har man sikkert altfor ofte opfattet urigtig, hvad Forfatteren af en historisk Roman, der jo dog fremfor Alt maa være Digter, kan tilsigte og har at iagttage, og man har endvidere i høj Grad overset det Standpunkt, paa hvilket Kundskaben om Middelalderen stod den Gang, da Ingemanns historiske Romaner bleve skrevne. Jeg skal ikke her komme nærmere ind derpaa, men jeg vil som en Modsætning søge at vise, hvorledes en Granskning med Udgangspunkt fra hvad Romanforfatteren fortæller, kan give et virkelig historisk Udbytte.

Vi læse saaledes i „Valdemar Sejr“, at da den unge Carl af Rise kommer til Roeskilde, viser Kjøresvenden ham et stort Hus, hvori den rige Borgemester Yvald boede. To smykkede Borgermænd gik netop op ad Trappen i deres side, blaa Kjortler og med de lange Stokke i Hænderne; det var to af de anseteste Borgere i Byen, Gildernes Skraaherrer Niels Gvaderson og Styrmer Jenson. Til Borgemesteren var

nemlig Grev Albert af Orlamünde kommen i Kongens Ærinde for at drive paa Udrustning til et Ledingsstog; ved Forhandling med disse mægtige Borgere fik han da ogsaa let aftalt alt Fornødent. I øvrigt havde Grev Albert ogsaa det Ærinde at hente over til Ribe sin lille Datter Rigmor, der i nogen Tid havde været sat i Kost hos hans Faders gamle Ven „Borgemester eller, som han heller kaldte sig, Prokonsul Yvald“. Da Grev Albert med Carl og Rigmor og hele det store Rejsefølge vare komne over Beltet, modtoges de i Nyborg venligt af den hæderfulde, gamle, enarmede Hr. Ludolph, der var Slotsbefalingsmand i Nyborg. Han ledsagede dem paa den halte Skimmel, som han af Erkjendtlighed mod dens Ungdomsbedrifter altid red paa, lige til Odense, hvor han skaffede dem Herberg i Gildeluset; som Medlem af Gildet kunde han endog paa dettes Vegne give Grev Albert et Pergamentsbrev med Tilsagn om Gildets Bistand, hvilket senere skulde virke mægtigt i Odense som ogsaa blandt hine ansete Borgere i Roeskilde, dengang da Landet var bragt i Nød ved Kong Valdemars Fangenskab.

Naar man véd, i hvilken Grad Ingemann har anvendt i sin Roman de Personer eller dog de Navne, som han fandt i Kilderne fra Kong Valdemars Tid, kan man, tilmed da Navnene ere saa ejendommelige, temmelig sikkert forlade sig paa, at her maa ligge et historisk Stof til Grund. Den Historiker, som læser om Borgemester Yvald, der satte en særlig Pris paa at kaldes Prokonsul, maa imidlertid studse, og han føler vistnok pligtskyldigst Kritikens Ris varmt i Haanden over at Ingemann kan lade en Borgemester, en Prokonsul optræde paa Valdemar Sejrs Tid! Dette er i den Grad en Anakronisme, at vi, ialfald efter hvad der nu maa anses for bevist, først høre om en saadan i Ribe i Midten af det 14de Aarhundrede og i Kjøbenhavn i Aaret 1368 (jfr. Historisk Tidsskrift 5. R. VI. 481).

Vi kunne nu let finde Ingemanns Kilde. Det er et Aktstykke i Ebbelholt Klosters Brevbog, trykt i *Scriptores* (VI. 146) og omtalt af Suhm (IX. 158). Væbneren Torbernus Ysiksson skjænker ved dette Brev, der er dateret Pave Gregors Dag

1209, alle sine Ejendomme i Halland, nemlig Bootorp, Wreninghe og Æsperød til Klostret; Overdragelsen finder Sted: præsentibus viris strenuis et illustribus domino Jacobo Olavi milite de Helsingburgh, domino Ludolpho capitaneo castris Nyburgh, Yvaldo proconsule Roskildensi, Nicolao Gwundersson et Styrmero Jensson civibus ibidem. Her have vi flere af de foran nævnte Personer; N. Gwundersson er aabenbart ved en Tryk- eller Skrivefejl bleven til N. Gvaderson, saaledes som han kaldes allerede i den første Udgave af „Valdemar Sejr“. Men Ingemann har altsaa den fuldkomneste Ret til at lade Yvald være Prokonsul.

Saaledes giver Romanen Historikeren et Paalæg om at overveje den Paastand endnu en Gang, at der ikke skulde findes Borgemestre paa Valdemar Sejrs Tid, — eller han faar en Opfordring til at undersøge, om virkelig dette Brev, der hidtil uanfægtet har været henført til 1209 (se Regesta Diplomatica, første og anden Række), og som uden Mistanke er bleven optrykt hos P. v. Möller, Forn-Handlingar rörande Halland S. 12—13, ikke er urigtigt dateret. Ved nøjere Eftersyn forvolder Dokumentet nu ogsaa de mørkeste Tvivl. Saaledes nævnes som Vidne Jacobus Olavi *miles* de Helsingburgh. Det kan vist anses som sikkert, at man ikke saa tidligt som paa Valdemar II's Tid kjendte Riddertitlen. De latinske Kilder betegne en enkelt Gang den Mand som miles, der er bleven værgagtig (Valdemarus miles factus est)¹⁾, men hverken *Ridder* eller *miles* findes som Standsbetegnelse eller Titel tidligere end anden Halvdel af 13de Aarhundrede. Ingen af Provinslovene kjender Betegnelsen; i Kjøbenhavns Stadsret 1254 art. 13 nævnes derimod: miles vel homo dominorum, qui vulgariter dicitur Herræman, i Flensborg Stadsret 1284 art. 17 hedder det: of ryddær boor i by. I et Brev, udstedt af Biskop Esger i Ribe 1263, nævnes efter de gejstlige Vidner: laici milites domini Johannes papæ, Esgerus bondæ²⁾. Adskillelsen mellem Riddere og Væbnere omtales maaske første

¹⁾ Jfr. Kinch i Aarbøger f. N. Oldk. 1875, 313 f.

²⁾ Oldemoder 38.

Gang bestemt i Kong Erik Præstehaders Beskyttelsesbrev for Kongemorderne 1287, hvor der nævnes 6 milites, 2 armigeri (Aage Kake, Rane Jonsøn)¹⁾. Bestemmelsen *dominus*, som jo maaske skjuler Riddertitlen og senere var saa nøje knyttet til den, findes ganske vist brugt noget tidligere, saaledes i Aktstykker af 1241 og 1246 og flere andre fra den nærmest følgende Tid²⁾; men dette vedrører os ikke her, eftersom Talen netop er om Riddertitlen³⁾. Dernæst kaldes Udstederen af hiint Brev *armiger*, hvilken Betegnelse findes i det nys nævnte Beskyttelsesbrev af 1287 og ligesaa i et Gjælds-brev, udstedt af Erik Menved til Rostocks Borgere 1302: milites et armigeri, vasalli nostri⁴⁾.

Endnu anden Mistanke lod sig vække. Langebek har allerede paa sin Afskrift af Dokumentet til Diplomatariet i Geheimearchivet tilskrevet en Tvivl om Aarstallet, efterdi *castrum Nyburgh* nævnes, hvorfor Suhm bemærker, at det maaske er et andet Nyborg, da Nyborg paa Fyn er bygget senere. Denne Indvending har dog næppe nogen Betydning, eftersom man intet Sikkert véd om Tiden for Borgens Anlæg, medens der dog er al Sandsynlighed for, at der har været en Borg paa Valdemar Sejrs Tid. Derimod maatte man i hvert Fald — det er en Bemærkning, jeg skylder Hr. Bibliothekar C. Weeke — antage, at der ved Indførelsen af Dokumentet i Gavebogen var foretaget en lille Forandring i det, thi Gaven siges gjort „ob beneficia a Sancto Villoelmo mihi sanitatis præstita“, men Helgen eller Sanctus var Abbed Vilhelm ikke 1209, men blev først den 21 Januar 1224 (jfr. Studier over K. Valdemars Jordebog 280).

Saaledes kan det af mange Grunde (og der er endnu

¹⁾ Diplomatarium Arna-Magnæanum II. 110. Jfr. Kinch I. c. 314.

²⁾ Dipl. Arna-Magn. I. 130, 133, 168, 175, 176, jfr. S. 11.

³⁾ I Sverrig findes Betegnelsen *dominus* allerede i Begyndelsen af 13de Aarh., miles og armiger først i den senere Halvdel af Aarhundredet. Hildebrand (Sveriges Medeltid II. 183) antager, at Riddervæsenet er indkommet i Sverige allerede i Slutningen af 12te Aarh.

⁴⁾ Suhm XI. 885.

flere mistænkelige Udtryk i Brevet) vel anses for bevist, at Dokumentet umuligt kan skrive sig fra 1209, at Ridderes og Væbneres Nævneelse jager det frem over Midten af det 13de Aarhundrede og Titlen Prokonsul endog til Midten af det 14de Aarhundrede. Heldigt var det nu, om man ved Bistand af de i Dokumentet forekommende Navne kunde føres nærmere til en Tidsbestemmelse. Dette er i alt Fald lykkedes mig med en af Personerne, i det nemlig *Ludolphus capitaneus castris Nyburgh* maa være *Ludeke Schinckel, hovetman to Nyborch*, der nævnes i et Aktstykke, udstedt af Valdemar Atterdag den 10 November 1362, og i et andet af 21 Juni 1364; den 30 Nov. 1369 er derimod Henneke Molteke hovetman to Nuborgh¹⁾. Det var den samme Ludeke Schinckel, der senere optraadte som Sørøver; der sluttes den 28 September 1386 af Dronning Margrete og Hansestæderne en Slags Stilstand med flere adelige Sørøvere, blandt Forloverne for Ludeke Schinckel var Hr. Vicko Molteke van Nuborch²⁾. Ridder Jacob Olavson kan dernæst sikkert ikke være nogen anden end den i Valdemar Atterdags Breve saa overordentlig ofte forekommende Jacob Olavson Lunge. Hr. Assistent A. Thiset har velvillig meddelt mig, at der foruden Hr. Jacob Olufson af Annæs, † c. 1306, Søn af Oluf Glug, næppe i det 14de Aarhundrede har været nogen anden dansk Adelsmand af dette Navn end Jacob Olufson Lunge, der nævnes første Gang 1343 som Væbner, 1353 som Ridder, og som endnu levede 1384, men 1387 nævnes som død. Saaledes hører dette Aktstykke hjemme paa Valdemar Atterdags Tid.

Resultatet af det Paaviste er fremdeles, at Ingemann har været i sin gode Ret ved at benytte dette Brev, som mange lærde Historikere have benyttet uden Anfægtelse længe efter ham, og at han af Omtalen af Riddere og Væbnere maatte være fuldt berettiget til at lade Ridderslag og Riddervæsen spille en saa betydelig Rolle i sin Roman allerede paa Valdemar Sejrs Tid.

¹⁾ Hanserecesse I. 208, 293, 474, jfr. 322. Solum XIII. 472, 560, 561.

²⁾ Hanserecesse II. 390.